

VẬN DỤNG CHIẾN THUẬT “TỔNG QUAN VỀ VĂN BẢN” TRONG DẠY HỌC ĐỌC HIỂU “CHIẾC THUYỀN NGOÀI XA” CỦA NGUYỄN MINH CHÂU Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

Đỗ Thị Quỳnh Lan

Trường THPT Bình Sơn, Sông Lô, Vĩnh Phúc

Email: quynhlanbs@gmail.com

Tóm tắt: Vận dụng chiến thuật “Tổng quan về văn bản” trong dạy học đọc hiểu “Chiếc thuyền ngoài xa” của Nguyễn Minh Châu có thể xem là cách thức hữu hiệu giúp HS hoạt hóa tri thức có trước, tạo tâm thế tiếp nhận, đưa ra những dự đoán ban đầu, dẫn dắt quá trình đọc sâu văn bản. Chiến thuật này có thể sử dụng ở giai đoạn trước khi đọc để phỏng đoán, đánh giá sơ bộ nội dung, hình thức văn bản trước khi tiến hành hoạt động đọc hiểu chi tiết văn bản. Bài viết phân tích việc sử dụng chiến thuật “Tổng quan về văn bản” trong dạy học đọc hiểu “Chiếc thuyền ngoài xa” giúp học sinh kích hoạt tri thức nền, kĩ năng đã có để thực hiện những hoạt động đọc tiếp theo có hiệu quả.

Từ khoá: Chiến thuật, dạy học đọc hiểu, câu hỏi, truyện ngắn,...

Nhận bài: 18/04/2022; Phản biện: 25/04/2022; Duyệt đăng: 28/4/2022

1. Vấn đề

Truyện ngắn *Chiếc thuyền ngoài xa* của Nguyễn Minh Châu là một trong những truyện ngắn hay và đặc sắc, kết tinh tư tưởng và tài năng nghệ thuật của nhà văn. Đây cũng là tác phẩm thể hiện rõ sự tìm tòi, đổi mới văn học sau năm 1975. Những tác phẩm của Nguyễn Minh Châu viết vào thời kì này thường tập trung vào cảm hứng thế sự - đời tư. Đó là quá trình khám phá thế giới nội tâm của con người trước những vấn đề nghiệt ngã của cuộc sống. Dạy học tác phẩm “*Chiếc thuyền ngoài xa*” vẫn là vấn đề giành được nhiều sự quan tâm và chú ý. Có thể nói, vận dụng các chiến thuật trong dạy học đọc hiểu “*Chiếc thuyền ngoài xa*” của Nguyễn Minh Châu ở nhà trường THPT là một hướng đi đúng đắn nhằm mục đích rèn luyện, bồi đắp kĩ năng, phát triển phẩm chất và năng lực của người học.

2. Giải quyết vấn đề

2.1. Khái niệm

2.1.1. Chiến thuật

Có nhiều quan niệm khác nhau về thuật ngữ “chiến thuật”. Từ điển Tiếng Việt viết: “Chiến thuật là cách đánh trong từng trận. Bộ phận của nghệ thuật quân sự, nghiên cứu quy luật, phương pháp chuẩn bị và tiến hành chiến đấu”.

Phạm Thị Thu Hương trong công trình nghiên cứu của mình đã đưa ra quan niệm: “Chiến thuật đọc hiểu là những biện pháp, những thủ thuật, những cách thức, thao tác nhất định nhằm dẫn dắt quá trình nhận thức của học sinh để chiếm lĩnh, kiến tạo ý nghĩa của văn bản một cách tích cực, chủ động, hiệu quả”. Như vậy, có thể xem chiến thuật là cách đi, cuộc đi để đạt đến mục đích chính là kĩ năng.

Ở nhà trường THPT, dạy đọc hiểu cho HS là hướng các em “vận dụng tổng hợp các kiến thức về Tiếng Việt, về các loại hình văn bản và kĩ năng, phương pháp đọc, khả năng thu thập các thông tin, cảm thụ cái đẹp

và các giá trị của tác phẩm văn chương nghệ thuật”. Vì vậy, vận dụng chiến thuật trong dạy học đọc hiểu giữ vai trò quan trọng vừa giúp người học nhận diện và có cách thức giải quyết hợp lí những khó khăn nảy sinh trong quá trình chiếm lĩnh các văn bản văn học; vừa phát huy vai trò đồng sáng tạo với nhà văn. Từ đó, phẩm chất và năng lực của người học được hình thành và phát triển.

2.1.2. Chiến thuật tổng quan về văn bản.

Chiến thuật “*Tổng quan về văn bản*” giúp người đọc tạo tâm thế đọc, kích hoạt được những tri thức nền, quan sát được những yếu tố liên quan nằm bên ngoài tác phẩm. Trên cơ sở đó huy động những tri thức nền, phỏng đoán, đánh giá nội dung và hình thức của văn bản trước khi tiến hành hoạt động đọc. Những độc giả không có kĩ năng đọc thường đọc thẳng vào văn bản mà không tận dụng những tri thức nền sẵn có của mình. Chính vì vậy quá trình đọc hiểu không có hiệu quả. Người đọc có kĩ năng, thành thạo chiến thuật sẽ tìm được những thông tin liên quan chặt chẽ tới văn bản để chiếm lĩnh một cách nhanh nhất.

2.2. Vận dụng chiến thuật “Tổng quan về văn bản” trong dạy học đọc hiểu “Chiếc thuyền ngoài xa” (Nguyễn Minh Châu)

2.2.1. Mục đích sử dụng chiến thuật “Tổng quan về văn bản”

Đây là chiến thuật mà người đọc thể hiện sự quan sát khái quát, tổng thể vấn đề một cách khoa học, từ đó đưa ra các phỏng đoán, đánh giá bước đầu nội dung, hình thức và cảm thụ văn bản của bạn đọc trước khi hoạt động đọc diễn ra.

Độc giả biết vận dụng các tri thức nền như tác giả, tác phẩm, phong cách, bối cảnh... vào quá trình đọc hiểu văn bản. Với cách thức này không chỉ giúp người đọc có tâm thế hào hứng, tự tin khi đi tìm hiểu văn bản; mà còn tạo điều kiện thuận lợi, gợi ý hay những chỉ dẫn quan trọng cho quá trình đọc hiểu chi tiết văn bản.

2.2.2. Thời điểm sử dụng chiến thuật “Tổng quan về văn bản”

Chiến thuật “*Tổng quan về văn bản*” được sử dụng ở giai đoạn trước khi đọc để phỏng đoán, đánh giá sơ bộ nội dung, hình thức văn bản trước khi tiến hành hoạt động đọc. Tại thời điểm này, việc sử dụng chiến thuật nhằm kích hoạt tri thức nền, những tri thức, kĩ năng đã có để thực hiện những hoạt động đọc tiếp theo.

2.2.3. Cách thức thực hiện

2.2.3.1. Sử dụng chiến thuật “Tổng quan về văn bản” thông qua hệ thống câu hỏi

Tác giả Nguyễn Thị Minh Phượng cho rằng: “Đừng dạy kiến thức suông, một chiều. Hãy truyền đạt kiến thức đa chiều, nhiều gai góc và mâu thuẫn để người học trăn trở, băn khoăn và cần có sự giải tỏa về mặt kiến thức.” [5]. Thật vậy, chỉ khi nào các em tham gia vào hoạt động học qua việc tự đặt câu hỏi và trả lời cho những thắc mắc của bản thân thì lúc đó mới xuất hiện nhu cầu tìm hiểu, khám phá. Quá trình học tập chính là quá trình giải quyết những nhu cầu đó. Trong dạy học đọc hiểu, giải quyết được nhu cầu của bản thân, các em trở thành bạn đọc sáng tạo, kiến tạo được nghĩa cho văn bản tác phẩm. Vì vậy, tự đặt câu hỏi và tìm kiếm câu trả lời từ VB, từ tri thức, trải nghiệm nền của bản thân, giúp người đọc định hướng, giám sát việc hiểu VB của bản thân, đưa ra những định hướng đúng đắn. Thông qua hệ thống câu hỏi giúp HS kiểm soát việc đọc hiểu và tăng khả năng làm việc độc lập, xác định được hướng tiếp cận văn bản một cách đúng đắn.

Với VB “*Chiếc thuyền ngoài xa*” (Nguyễn Minh Châu), trước khi đọc hiểu VB, HS có thể tự đưa ra các câu hỏi định hướng hoạt động đọc hiểu:

+ Em biết những thông tin gì về cuộc đời, sự nghiệp, phong cách nghệ thuật và những đóng góp của nhà văn Nguyễn Minh Châu? Tác giả Nguyễn Minh Châu xa lạ hay quen thuộc đối với em?

+ Thời điểm ra đời của VB “*Chiếc thuyền ngoài xa*” có gì đặc biệt? Bối cảnh lúc đó có điều gì cần lưu ý? Thông tin này có ảnh hưởng như thế nào đối với việc đọc VB?

+ VB “*Chiếc thuyền ngoài xa*” thuộc thể loại nào? Dựa vào những chỉ dẫn, căn cứ nào giúp em hiểu đặc trưng thể loại và cách thức đọc hiểu văn bản thuộc thể loại đó?

+ Nhan đề VB “*Chiếc thuyền ngoài xa*” gợi cho em những suy nghĩ gì? Những suy nghĩ đó có liên quan gì đến nội dung của VB không?

+ “*Chiếc thuyền ngoài xa*” đề cập đến đề tài gì? Em đã gặp đề tài này trong sáng tác của Nguyễn Minh Châu chưa?

Với hệ thống câu hỏi như vậy bạn đọc bước đầu có những định hướng khi tiếp cận với VB. Tất

cả những tri thức nền đó tạo điều kiện thuận lợi để gợi mở, định hướng khi đọc hiểu chi tiết VB.

2.2.3.2. Sử dụng chiến thuật “Tổng quan về văn bản” thông qua hình thức phiếu học tập

Phiếu học tập là tờ giấy rời, trên đó ghi nhiệm vụ học tập có thể là câu hỏi hay bài tập. Đây là những công việc HS thực hiện độc lập hoặc theo nhóm nhỏ, trong đó có gợi ý, hướng dẫn của giáo viên.

Trong dạy học đọc hiểu, phiếu học tập có ý nghĩa quan trọng ở nhà trường THPT. Thứ nhất, phiếu học tập cung cấp thông tin và chứa đựng thông tin, dữ liệu hoặc sự kiện dùng làm cơ sở cho một hoạt động nhận thức nào đó. Thứ hai, phiếu học tập còn là công cụ hoạt động và giao tiếp chứa đựng các câu hỏi, bài tập, yêu cầu hoạt động, những vấn đề để HS cần giải quyết, hoặc thực hiện kèm theo những hướng dẫn, gợi ý cách làm. Khi sử dụng phiếu học tập GV sẽ chuyển từ cách dạy truyền thống sang hoạt động hướng dẫn, định hướng cho HS; nhờ đó HS phát huy được tính chủ động, tích cực, sáng tạo. Bằng việc sử dụng phiếu học tập, GV kiểm soát được quá trình đọc hiểu của HS, kiểm soát được quá trình làm việc của HS để không em HS nào bị “bỏ lại” phía sau. HS thực sự tham gia vào giờ học đọc hiểu một cách có hiệu quả.

Với VB “*Chiếc thuyền ngoài xa*” (Nguyễn Minh Châu), GV có thể thiết kế phiếu học tập số 1, số 2 (sử dụng ở giai đoạn trước khi đọc) như sau:

Phiếu học tập số 1
Tim hiểu VB “*Chiếc thuyền ngoài xa*”
(Nguyễn Minh Châu)

Câu 1: Trong cuộc sống khi gặp những việc bất bình, em thường giải quyết như thế nào? Đã bao giờ em đưa tay ra để bảo vệ nhưng họ lại từ chối em chưa? Hãy chia sẻ cảm xúc của em?

Câu 2: Em biết gì về cuộc đời, sự nghiệp, phong cách nghệ thuật Nguyễn Minh Châu?

Câu 3: “*Chiếc thuyền ngoài xa*” Nguyễn Minh Châu thuộc thể loại nào? Dựa vào đâu mà em xác định được thể loại? Em hãy tóm tắt cốt truyện?

Câu 4: Từ nhan đề VB và thông tin vừa được cung cấp, em hãy dự đoán nội dung câu chuyện? Qua câu chuyện nhà văn gửi đến chúng ta thông điệp gì? Cảm xúc của em khi đọc xong VB?

Phiếu học tập số 2
Tim hiểu VB “*Chiếc thuyền ngoài xa*”
Nguyễn Minh Châu

Kết quả làm việc của học sinh qua phiếu học tập được trao đổi, thảo luận để từ đó thu tóm, kết nối các tri thức, tạo thành những phỏng đoán về VB, bước đầu định hướng cho quá trình đọc hiểu ở giai đoạn tiếp theo.

2.2.3.3. Sử dụng chiến thuật “Tổng quan về văn bản” thông qua hình thức trải nghiệm đóng vai nhà văn Nguyễn Minh Châu.

Dạy học bằng phương pháp đóng vai thực chất là GV giao cho người học một tình huống, nhiệm vụ, thực hành một số cách ứng xử cụ thể thông qua các vai diễn. Qua hoạt động trải nghiệm này, HS thể hiện được sự chủ động, phát huy tiềm năng sáng tạo của bản thân. Tiết học vì thế cũng tránh được những gò bó khô cứng, mệt mỏi; tạo tâm thế hứng khởi khi đến với VB.

Đây cũng được xem là cách thức rèn cho HS khả năng giao tiếp, sử dụng ngôn ngữ, tự tin trình bày trước đám đông; phát huy khả năng sáng tạo và tưởng tượng của HS. Khi đóng vai HS hóa thân vào nhân vật vì vậy sẽ tạo ra những hiệu ứng tốt về nhận thức, tâm lí. Học sinh sẽ có những thay đổi thái độ và điều chỉnh hành vi để hướng tới những giá trị chuẩn mực đạo đức.

Cách thức thực hiện

- Bước 1: GV chia lớp thành các nhóm, chọn HS đóng vai nhà văn và đóng vai bạn đọc, đưa ra những quy định và tiến hành hoạt động đóng vai. GV lưu ý phát huy khả năng làm việc tự chủ của HS.

- Bước 2: Hướng dẫn HS chuẩn bị

+ HS tìm hiểu về nhà văn Nguyễn Minh Châu: cuộc đời, sự nghiệp, đặc biệt là các sáng tác sau năm 1975, hoàn cảnh ra đời tác phẩm “Chiếc thuyền ngoài xa”.

+ Chuẩn bị về trang phục, phương tiện phỏng vấn; Những nội dung phỏng vấn được cả nhóm thảo luận thống nhất.

- Bước 3: Hướng dẫn HS thực hiện vai đóng

+ HS thể hiện vai đóng theo sự phân công.

+ Các thành viên khác theo dõi, lắng nghe để có những tương tác tích cực.

- Bước 4: Trao đổi, thảo luận sau vai diễn.

+ Tổ chức cho HS đóng vai chia sẻ những cảm xúc, suy nghĩ của bản thân sau vai diễn. Sự tác động của vai diễn đến bản thân và các bạn.

+ Tổ chức tương tác tích cực giữa vai diễn và thính giả lắng nghe.

Qua hình thức này, học sinh tự rút ra được những kiến thức cần thiết về tác giả, tác phẩm, quan điểm sáng tác, phong cách nghệ thuật của Nguyễn Minh Châu; bước đầu nêu được những cảm nhận riêng của bản thân về VB tác phẩm; dự đoán được một phần nội dung của văn bản tác phẩm...

3. Kết luận

Một tác phẩm văn chương chỉ tồn tại khi có sự tiếp nhận của bạn đọc. Nhưng không phải tất cả các bạn đọc đều là bạn đọc sáng tạo mà nhà văn mong mỏi. Trên thực tế có nhiều bạn đọc, đọc văn bản một cách miễn cưỡng dẫn tới hiểu sai lệch vấn đề. Vì vậy muốn trở thành bạn đọc sáng tạo, ngoài việc hiểu văn bản, hiểu thông điệp của nhà văn còn phải kiến tạo ý nghĩa cho văn bản. Đọc hiểu *Chiếc thuyền ngoài xa* của Nguyễn Minh Châu cũng nằm trong quy luật đó. Có thể nói, vận dụng chiến thuật “*Tổng quan về văn bản*” là cách thức hữu hiệu giúp HS *hoạt hóa tri thức có trước, tạo tâm thế tiếp nhận*, đưa ra những *dự đoán ban đầu* để dẫn dắt quá trình đọc sâu văn bản. Biết, hiểu chiến thuật là một chuyện. Vận dụng chiến thuật để đạt hiệu quả cao là vấn đề đặt ra đối với mỗi người giáo viên Ngữ văn trong bối cảnh đổi mới giáo dục hiện nay. □

Tài liệu tham khảo

- [1]. Hoàng Phê (chủ biên) (2003), *Từ điển Tiếng Việt*, NXB Đà Nẵng.
- [2]. Phạm Thị Thu Hương (chủ biên), Trịnh Thị Mầu, Trịnh Thị Lan, Trịnh Thị Bích Thủy (2019), *Phát triển năng lực đọc hiểu văn bản văn chương qua hệ thống phiếu học tập*, NXB Đại học Sư phạm.
- [3]. Phạm Thị Thu Hương (2021), *Đọc hiểu và chiến thuật đọc hiểu văn bản trong nhà trường phổ thông*, NXB Đại học Sư phạm Hà Nội.
- [4]. Trịnh Thị Lan (2016), *Từ phát triển năng lực học sinh trong dạy học Ngữ văn đến hình thành năng lực dạy học Ngữ văn cho sinh viên sư phạm Ngữ văn*, Kỷ yếu HTKH Quốc gia Đổi mới nghiên cứu và giảng dạy Ngữ văn trong nhà trường sư phạm.
- [5]. Nguyễn Thị Minh Phương, Phạm Thị Thúy, Lê Việt Chung (2019), *Cẩm nang phương pháp sư phạm*, NXB Tổng hợp TP. Hồ Chí Minh.

Applying the tactics “Overview of the text” in teaching reading comprehension “The boat is far away” by Nguyen Minh Chau at high school

Do Thi Quynh Lan

Binh Son High School, Song Lo, Vinh Phuc

Email: quynhlanbs@gmail.com

Abstract: Applying the tactics “Overview of the text” in teaching reading comprehension “The boat far away” by Nguyen Minh Chau can be considered as an effective way to help students activate their prior knowledge, creating a positive attitude to receive and make initial predictions. This will guide the process of further reading of the text. This tactics can be utilized at the pre-reading stage to make general prediction and preliminary assessment of the content as well as the format of the text before conducting reading activities. The article analyzes the use of the tactics “Overview of the text” in teaching reading comprehension “The boat is far away” to help students activate the background knowledge and skills they already have to carry out subsequent reading activities effectively.

Keywords: Tactics, teaching reading comprehension, questions, short stories.